

HORIZONT 2023/9

Migrációkutató Intézet

Tárik Meszár: **A népszámnövekedés okozta kihívások a Közel-Keleten**

2023. 06. 12.

Tárik Mészár: A népességnövekedés okozta kihívások a Közel-Keleten

BEVEZETÉS

Számos kutatás bizonyítja, hogy a népességnövekedés politikai, társadalmi, gazdasági és környezeti problémák kialakulásához járulhat hozzá.¹ Ezek olyan belföldi konfliktusokat szíthatnak, amelyek könnyen átterjedhetnek a nemzeti határokon, és ezáltal veszélyeztethetik a regionális biztonságot. A politikailag és gazdaságilag egymástól kölcsönösen függő régiók biztosan osztoznak ezek következményeiben. Így kijelenthetjük, hogy a demográfiai tényezők döntő fontosságúak a Közel-Kelet² jelenlegi és jövőbeli stabilitása szempontjából. A népességnövekedés jelentős hatással van a Közel-Kelet társadalmi dinamikájára, nem beszélve arról, hogy a régió lakosainak átlagéletkora jóval alacsonyabb a globális átlagnál.³ Ez többek között hatással van az oktatásra, a foglalkoztatásra és a társadalmi kohézióra egyaránt. Egyes arab kormányok az oktatási rendszerek fejlesztése és a munkalehetőségek megteremtése nélkül képtelenek lesznek alkalmazkodni a változó körülményekhez. A fiatalok szükségleteinek és törekvéseinek ignorálása már számtalanszor eredményezett társadalmi nyugtalanságot és politikai instabilitást a múltban, sőt az elmúlt évtizedek egyik legsúlyosabb eseményéhez, az ún. arab tavasz⁴ kirobbanásához is jelentősen hozzájárult. Emellett, ha a népességnövekedés az erőforrások szűkösségével párosul, akkor az egyértelműen migrációt kiváltó

ABSZTRAKT

A népesség növekedése az egyik legnagyobb kihívás, amellyel a Közel-Kelet a 21. században szembesül. A régió lakosság-száma a 20. század közepe óta rohamos növekedésnek indult, ami az aránytalanul magas születésszám és a látványosan csökkenő halálozás számlájára írható. A Világ gazdasági Fórum szerint a Közel-Keleten és Afrikában 2050-re körülbelül 3,4 milliárd ember él majd, ami több, mint Kína és India lakossága együttvéve. Egy ilyen példátlan gyarapodás jelentős hatással lesz a régió gazdasági, társadalmi, környezeti és politikai vonatkozásaira. Következményként számolni kell majd azzal, hogy a tér-ségben fokozódó verseny veszi majd kezdetét az erőforrások, pl. a víz, az élelmiszer, az energia és a föld iránt. Az elemzésben a régió öt legnépesebb államának népesedésügyi helyzetét, valamint ezzel kapcsolatos politiká-jukat vagy annak hiányát, és kihívásaikat vizsgáljuk meg.

¹ UNITED NATIONS 2022.

² Írásunkban a Közel-Kelet szűkebb felosztását tekintjük kiindulópontnak, nevezetesen a következő 16 országot soroljuk oda: Bahrein, Egyiptom, Irán, Irak, Izrael, Jordánia, Palesztin Autonóm Területek, Kuvait, Libanon, Omán, Katar, Szaúd-Arábia, Szíria, Egyesült Arab Emírségek, Törökország és Jemen.

³ A Közel-Kelet lakosainak átlagéletkora 22 év. Ezzel szemben a világszerte 28 év, míg az európai átlag 44 év. Lásd: YOUTH POLICY é. n; EUROSTAT 2021.

⁴ Az arab tavasz egy 2011-ben, Tunéziában kirobbant kormányellenes tüntetéssorozat, amely más arab országokra is átterjedt. Ez a láncreakció alaposan átrendezte a Közel-Kelet és Észak-Afrika politikai térképét. Több évtizede hatalmon lévő diktátorokat buktattak meg, és bizonyos országokban felerősödött az iszlamizmus. Forrás: BBC ARABIC 2021.

faktornak tekinthető.⁵ Szakértők⁶ már számos alkalommal felhívták a figyelmet a túlnépesedés veszélyeire, de az iszlám civilizációban az olyan megoldási javaslatok, mint például a népességszabályozás vagy a fogamzásgátlás vallási és társadalmi akadályokba ütköznek, holott az egyes kormányok egyre inkább azt az álláspontot képviselik, hogy valamilyen módon szükséges volna keretek közé szorítani a lakosság szám extrém növekedését. Az elemzésben megvizsgáljuk, hogy mi a klasszikus iszlám jog álláspontja a fogamzásgátlási módszerekről, valamint, hogy miért problematikus azok széles körben való terjesztése az egyes arab országokon belül. Emellett bemutatjuk az öt legnépesebb közel-keleti ország népesedésügyi helyzetét, aminek során kitérünk az általános tendenciákra, valamint a vizsgált államok speciális jellemzőire egyaránt.

MIT MOND AZ ISZLÁM A FOGAMZÁSGÁTLÁSRÓL?

Az iszlám orvoslás évszázadok óta ismeri a fogamzásgátlást. Példaként említhetők meg Ibn Szína⁷ (latin nevén: Avicenna) (980-1037) és Abu Bakr ar-Rázi⁸ (latin nevén: Rhazes) (864-925) muszlim polihisztorok, akik a különböző fogamzásgátlási módszerekre hivatkoztak műveikben. Az iszlám ugyanakkor erősen családbarát felfogást képvisel, ami azt jelenti, hogy a gyermekeket Isten ajándékának tekinti. Fontos tudni, hogy az iszlámon belül nincs egységesen elfogadott vélemény a fogamzásgátlással kapcsolatban, azonban már többször is megesett a múltban, hogy a konzervatívabb felfogást valló muszlim vallási vezetők nyíltan kampányoltak⁹ az óvszer vagy más születésszabályozási módszerek használata ellen, így sok országban hatástalanná tették a népességtervezési törekvéseket. Ez a születésszabályozással szembeni ellenállás tükröződött 2005-ben is, amikor egy konferencián 21 ország 40 muszlim vallástudósa vett részt, és új erőfeszítéseket sürgettek a népességtervezés és a jobb egészségügyi szolgáltatások előmozdítása érdekében. Habár valamennyi résztvevő támogatta a fogamzásgátlók házaspárok általi használatát, nem szívesen tették ezt közös nyilatkozatuk részévé, mert tartottak a saját országuk konzervatívabb muszlim vallástudósainak megtorlásától.¹⁰

⁵ MEDURI 2017.

⁶ UNITED NATIONS 2022.

⁷ Az arab nyelven alkotó muszlim Ibn Szína orvosként, költőként és logikusként tevékenykedett, valamint filozófus és teológus is volt. A középkori muszlim gondolkodás egyik legmeghatározóbb alakja, továbbá a modern nyugati orvostudomány megeremtőjének tekinthető. Lásd: ADAMSON 2016.

⁸ Az arab nyelven alkotó Abu Bakr ar-Rázi orvos, filozófus és alkimista volt, aki az iszlám aranykorában élt. Széles körben az orvostudomány történetének egyik legfontosabb alakjaként tartják számon. Könyveket írt a logikáról, csillagászatról és nyelvtanról is. Lásd: WALKER 1998.

⁹ A muszlimok millióira hatást gyakorló vallástudós, Júszuf al-Karadávi nyíltan elutasította a fogamzásgátlást, amit a nyugati kulturális imperializmus egyik formájának tekintett. Szerinte a fogamzásgátlás célja a muszlimok számának csökkentése és erejük gyengítése. Emellett kritizálta a családtervezési programokat, mivel azokat szerinte gazdasági és politikai érdekek motiválják, nem pedig az emberi jólét iránti őszinte törődés. Karadávi mellett Homeini ajatollah, az iráni iszlám forradalom vezetője is kijelentette, hogy a fogamzásgátlás *haram* (tilos), és arra bátorította a muszlimokat, hogy alapítsanak nagy családot, és álljanak ellen a nyugati uralomnak. Forrás: AL-KARADÁVI 2023; SZAJJID 2021.

¹⁰ BBC 2009a.

Azonban mindenképpen különbséget kell tennünk a muszlim vallástudósok véleményei vagy fatváí¹¹, valamint az iszlám vallású országok hatályban lévő jogszabályai között. Fontos tudni, hogy az iszlám világ legtöbb országában kevert jogrendszerek vannak érvényben, vagyis kijelenthető, hogy nincs egy olyan konkrét kódex, amely minden muszlim országra vonatkozna, hanem a különböző nemzetállamokban a történelmi, kulturális és politikai hatások alakították ki az érvényben lévő jogrendekeket. E kevert jogrendszerek nem tiltják a fogamzásgátlási módszerek alkalmazását akkor, ha az mindkét házastárs közös beleegyezésével történik. Viszont kiemelendő, hogy a törvények sok esetben – például a családjog terén – jellemzően az iszlám tanításokra támaszkodnak¹², ezért ezen a területen a konzervatívabb vonalat képviselő vallástudósok könnyebben képesek alakítani a közgondolkodást, így befolyással vannak az átlagemberek döntéseire.

Mindenképpen célszerű elkülöníteni az abortusz intézményét a fogamzásgátlás többi formájától, ugyanis az előbbi kétségtelenül kollektíven negatív megítélés alá kerül. Az iszlám hangsúlyozza az élet szentségét és minden egyén eredendő értékét. Az abortusszal kapcsolatban már több Korán-idézetet is összefüggésbe¹³ hoztak, amelyek közül a legjelentősebb: „... *ha valaki megöl egy emberi lényt, anélkül, hogy [annak halála bosszúja lenne] valaki másnak [a megöléséért] vagy [megtorlás lenne azért], hogy [a megölt] romlást [okozott volna] a földön – akkor olyan az, mintha az összes embert ölte volna meg.*”¹⁴ Ez a vers egyértelműen hangsúlyozza az élet megőrzésének fontosságát, és a legtöbb értelmezés szerint az abortusz tiltását irányozza elő.

Viszont ami a fogamzásgátlás egyéb formáit illeti, az iszlám vallás követőinek elképzelése, valamint a klasszikus iszlám jog forrásai között jókora ellentmondás figyelhető meg. Míg az abortuszt tekintve, ahogy már említettük, egyetértés van azt illetően, hogy az iszlám egyértelműen tiltja annak fogamzásgátló eszközként való alkalmazását, addig egyéb formáival kapcsolatban már nincs konszenzus. Annak ellenére, hogy az iszlám vallás jogforrásai egyértelműen nem tiltják a fogamzásgátlás abortusztól eltérő formáit, a muszlimok egy része azonban még mindig az ellenkezőjét vallja.¹⁵ Ez utóbbihoz hozzájárulnak az ultrakonzervatív vallástudósok állásfoglalásai is, amelyeknek betartása nem kötelező, viszont jelentős hatást gyakorolnak a hívők gondolkodására.

A Közel-Kelet öt legnépesebb állama

A Közel-Kelet legnépesebb állama Egyiptom, a maga 104 millió lakosával, majd a sorban követi Törökország, Irán, Irak és Szaúd-Arábia. Az elemzésben ezen öt ország helyzetét fogjuk megvizsgálni abban az értelemben, hogy milyen intézkedéseket vezettek be (vagy

¹¹ Kötelező érvénnyel nem bíró vallásjogi ítéletek.

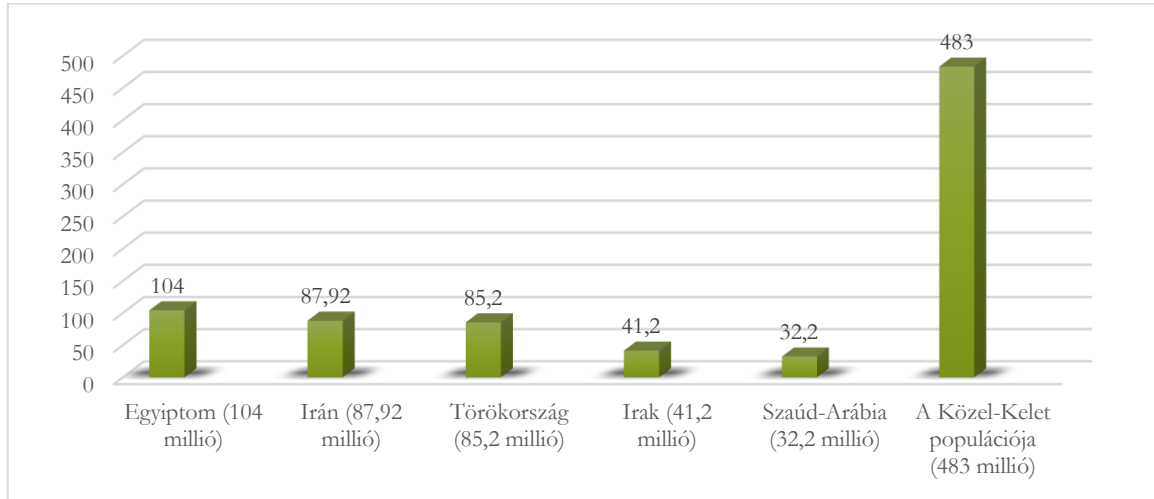
¹² BADERIN 2021.

¹³ Az adott versekben konkrétan nincs megemlítve az abortusz szó, de az egyes értelmezések szerint arra is vonatkozik. Lásd: BBC 2009b.

¹⁴ Korán 5:32. Lásd: SIMON 1997.

¹⁵ ATIGHETCHI 1994.

nem) az adott kormányok az extrém népességnövekedés megakadályozására, valamint, hogy ez a jelenség milyen problémákat okoz társadalmi és egyéb szinten.

1. diagram: A legnagyobb populációval bíró közel-keleti országok (hivatalos statisztikai adatok; a valós szám ennél jóval magasabb lehet)¹⁶

EGYIPTOM

Egyiptom a 100 millió feletti lakosságszámával a Közel-Kelet legnépesebb állama.¹⁷ Az észak-afrikai ország népességnövekedési rátája folyamatosan csökken, de még mindig nagyon magasnak mondható, és ez főképpen a magas lakosságszám miatt okoz jelentős problémát. 1960 és 2021 között Egyiptom lakossága 26,63 millióról 104 millióra nőtt. Ez 400 százalékos növekedés 61 év alatt. A legnagyobb növekedési rátát 1960-ban jegyezték fel, 2,8 százalékkal, míg a legalacsonyabbat 2021-ben, 1,67 százalékkal. Az átlagéletkor Egyiptomban 0,83 évvel csökkent 2012-ről 2021-re, 24,93-ról 24,1 évre (medián érték).¹⁸

1. Táblázat: A növekedési ráta alakulása Egyiptomban (2018-2021)

Év	Növekedési ráta
2018	1,9%
2019	1,79%
2020	1,73%
2021	1,66%

O'NEILL 2023a; Saját összeállítás

¹⁶ Forrás: HÜRRIYET DAILY NEWS 2023a; ABUEISH 2023; WORLDDATA é. n.b; EL SAWY 2022; STATISTICS TIMES 2021.

¹⁷ EL SAWY 2022.

¹⁸ WORLDDATA é. n.a.

A túlnépesedés jelentős kihívást jelent Egyiptomban, mivel fennáll annak a veszélye, hogy 2050-re a lakosság szám megközelíti a 165 millió főt, ami további akadályokat fog jelenteni az amúgy is korlátozott erőforrások, a társadalmi stabilitás és a gazdaság számára. Ez a nagyobb városokban a környezetszennyezés, a zsúfoltság, a népsűrűség és a közszolgáltatások kihívásait is súlyosbítja.¹⁹ Ennek megfelelően a Társadalmi Szolidaritás Minisztériuma elindította a „2 Kifája” (két [gyerek] elég) kampányt annak érdekében, hogy visszaszorítsa az újszülöttek számát, különösen az ország legnépesebb területein. Továbbá Egyiptom kormánya új városok építésébe fogott, hogy a lakosságot a Nílus-deltától és a legsűrűbben lakott területektől újabb lakóterületek felé terelje.²⁰

Mindezeken túl a lakosság szám túlzott gyarapodásának más súlyos következményei is vannak. Az általános iskolások száma 2011 és 2016 között 40 százalékkal nőtt. Ez rendkívül negatív hatást gyakorolt egy olyan oktatási rendszerre, ahol a középiskolába belépő diákok 35 százaléka nem tud írni vagy olvasni. A foglalkoztatás egy másik kihívás, amivel szembe kell néznie az arab országnak, hiszen évente 700 000 új belépője van a munkaerőpiacnak, és a 18-29 évesek több mint 25 százaléka munkanélküli. A Nemzetközi Valutaalap 2028-ra 80 milliós munkaerőt vetít előre. Megdöbbentő adat, hogy a jelenlegi lakosság 61 százaléka 30 év alatti, 34,2 százaléka pedig 15 év alatti.²¹

Az ország statisztikai hivatala szerint²² 2022-ben 221 nap kellett ahhoz, hogy Egyiptom lakossága több mint egymillió fővel növekedjen, amivel a populáció meghaladta a 104 millió főt.²³ Megdöbbentő adat, hogy 19 másodpercenként születik egy gyermek, ami napi 4 525 születést jelent. Egyiptom az arab világ legnépesebb országa, lakossága 2020 februárjában érte el a 100 millió főt, és ezt követően átlagosan 240 naponként egymillió fővel gyarapodott. A legutóbbi egymillió növekedéshez azonban kevesebb idő kellett, mert a halálozások száma észrevehetően csökkenő tendenciát mutat, napi 1 566-ra esett vissza az előző évben regisztrált napi 1 858-as átlaghoz képest. Abd el-Fattáh esz-Szíszi elnök korábban azt nyilatkozta²⁴, hogy a népesség gyors növekedése hátráltatja a nemzet haladását és a polgárok életének javítására irányuló kezdeményezéseket. A túlnépesedés terhet ró a nemzetgazdaságra, és számos társadalmi, környezeti és biztonsági kihívást generál. Azt is fontos megjegyezni, hogy az egyiptomi kormány által indított családtervezési programok egyértelmű kudarcot vallottak.

¹⁹ AHMED 2022.

²⁰ AHMED 2022.

²¹ KARASAPAN & SHAH 2018.

²² EL SAWY 2022.

²³ EL SAWY 2022.

²⁴ EL SAWY 2022.

IRÁN

Irán mindenképpen külön kategóriát képvisel a vizsgált országokat tekintve. A perzsa ország már nem produkál olyan magas növekedési ütemet, mint korábban, ami miatt egy új problémával szembesülnek: a népesség előregedésével. Az elmúlt éveket tekintve a népességnövekedés üteme is rohamosan zuhan.

2. Táblázat: A növekedési ráta alakulása Iránban (2018-2021)

Év	Növekedési ráta
2018	1,31%
2019	1,1%
2020	0,84%
2021	0,72%

O'NEILL 2023b; Saját összeállítás

1960 és 2021 között Irán lakossága 21,91 millióról 87,92 millióra nőtt. Ez 414 százalékos növekedés 61 év alatt. Ugyanebben az időszakban a világ összes országának összlakossága 160,2 százalékkal nőtt. A legnagyobb növekedést 1985-ben jegyezték fel, 4,14 százalékkal, míg a legkisebbet 2021-ben, 0,73 százalékkal. Az iráni átlagéletkor a 2012 és 2021 közötti időszakban 3,71 évvel, 27,99-ről 31,70 évre nőtt (medián érték).²⁵

Az Iráni Iszlám Köztársaság tisztviselői egy kialakuló demográfiai „cunamira” figyelmeztettek a közelmúltban, mivel a helyi és nemzetközi előrejelzések szerint 2050-re a perzsa ország a világ öt legidősebb társadalmának egyike lehet.²⁶ Az irániak közel 11%-a 60 év feletti, amely szám azonban a jövőben jelentősen emelkedhet. Az Egyesült Nemzetek Fejlesztési Programja (UNDP) előrejelzése szerint Irán idős lakossága 2050-re a teljes lakosság több mint 30%-át teszi majd ki, így az Iszlám Köztársaság fog rendelkezni a Közel-Kelet legidősebb lakosságával.²⁷ Ugyanezen előrejelzések szerint Irán legnagyobb regionális riválisának, Szaúd-Arábiának a 60 év feletti lakossága 2050-re eléri a teljes népesség 25%-át, a szomszédos Irakban pedig mindössze 10,6%-át.²⁸

Irán népesedéspolitikája az elmúlt négy évtizedben drasztikus változásokon ment keresztül. Az 1979-es iszlám forradalmat követően az 1980-tól 1988-ig tartó iráni-iraki háború során az ország egy nagy „baby boom”-nak lehetett tanúja. Ez alatt a nyolc év alatt a hatóságok sürgették a nemzetet, hogy sikerrel járjanak egy „20 milliós hadsereg” felállításában.²⁹ Ám a háború sújtotta Irán a következő években gazdaságának újjáépítéséért küzdött, és a

²⁵ WORLDATA é. n.

²⁶ BIZAER 2022.

²⁷ BIZAER 2022.

²⁸ BIZAER 2022.

²⁹ BLAIR 2015.

hatóságok hamarosan azzal a nehézséggel szembesültek, hogy megbirkózzanak az egyre fiatalabb lakosság szükségleteivel. Ezért 1988-ban megváltozott az állami családtervezési politika, ezúttal a „Kevesebb gyerek, jobb élet” kampányt hirdetve.³⁰ Azonban a 2011-es népszámlálást követően az elöregedő népesség veszélye egyre inkább az iráni hatóságok figyelmének középpontjába került. Ali Hamenei ajatollah legfelsőbb vallási vezető azóta több alkalommal is mély aggodalmát fejezte ki a témával kapcsolatban, és egy ponton nyilvánosan „hibának” nevezte a korábbi családtervezési politikát.³¹ 2012-ben Irán ismét megfordította népesedési politikáját, hogy megvédje magát a népesség elöregedésének kockázatától, így a kormány számos intézkedést és kampányt indított annak érdekében, hogy az irániakat házasságkötésre és több gyermek vállalására ösztönözze.³²

Mindezen erőfeszítések ellenére, a korábbi esetekkel ellentétben, az állam népesedéspolitikája nem tudta megváltoztatni a fiatalabb generációk gondolkodásmódját még az Iszlám Köztársaság elkötelezett támogatói és vallásos családjai körében sem. A növekedési ráta a korábbi évtizedek adataival összehasonlítva továbbra is alacsonynak mondható. Egészen egy évtizeddel ezelőttig Iránnak volt a világ egyik legfiatalabb lakossága. A tendencia azonban megváltozott, és az ország jelenleg az UNDP által „kor-strukturális átmenetnek” nevezett szakaszon halad át, amikor is a munkaképes korú felnőttek többsége fokozatosan egyre nagyobb arányban idős eltartottakká válik.³³ Az iráni hatóságok ezért aggódnak a népesség elöregedésének problémája miatt, különösen akkor, amikor Irán regionális nagyhatalomként próbálja pozicionálni magát.

TÖRÖKORSZÁG

Törökország annyiban különbözik a vizsgált országok tekintetében, hogy népességnövekedése nemcsak jelentősen visszaesett, hanem az előrejelzések szerint néhány évtizeden belül egy csökkenő tendencia veszi majd kezdetét.³⁴ A Török Statisztikai Intézet (TÜİK) szerint Törökország lakossága 2022 végén elérte a 85,2 millió főt, miközben a népességnövekedés üteme 2014 óta fokozatos visszaesést mutat.

3. Táblázat: A növekedési ráta alakulása Törökországban (2018-2021)

Év	Növekedési ráta
2018	0,87%
2019	0,81%
2020	0,78%

³⁰ AGHAJANIAN & MERHYAR 1999.

³¹ BIZAER 2022.

³² BLAIR 2015.

³³ BIZAER 2022.

³⁴ Worldometer é. n.a

2021	0,76%
------	-------

Forrás: O'NEILL 2023c; Saját összeállítás.

A TÜİK adatai szerint 2022-ben közel 600 ezer fővel bővült az ország lakossága, ebből 31 800 külföldi állampolgár volt. A férfiak lélekszáma 42,7 millió (50,1 százalék), míg a nők 42,5 millió (49,9%) fő volt. A várható élettartam jelentősen kitolódott (77,7 év³⁵), aminek megfelelően az idősek aránya a 2007-es 7,1 százalékról 2022-re 9,9 százalékra nőtt.³⁶

Az évek során Törökország számos politikát és kezdeményezést hajtott végre a népességnövekedés és a hozzá kapcsolódó kihívások kezelésére. A köztársaság 1923-as megalakulása után csaknem negyven évig a török kormány ösztönözte a népesség növekedését. A fogamzásgátlók használatát és a velük kapcsolatos információk terjesztését törvény tiltotta, az állam pedig anyagi ösztönzőket biztosított a nagycsaládosok támogatására.³⁷ 1965-ben a kormány új népesedéspolitikát fogadott el, amelynek célja a növekedési ütem csökkentése, valamint az emberek egészségének és jólétének javítása volt.³⁸ 1983-ban a törvényt felülvizsgálták és liberalizálták, lehetővé téve az abortuszt a 10. terhességi hétig és az önkéntes műtéti sterilizációt.³⁹ 2008-ban újabb korrekció történt, mivel Recep Tayyip Erdoğan akkori miniszterelnök és jelenlegi elnök azt javasolta, hogy minden egyes családban legalább három gyermek szülessen.⁴⁰ E pronatalista megközelítésű politikát a népesség elöregedésével, a csökkenő munkaerővel és a nemzeti identitástudattal kapcsolatos aggodalmak motiválták. A kormány 2016-ban új népességdinamikai akciótervet jelentett be, amelynek célja az volt, hogy 2023-ra a termékenységi ráta 2,5 gyermek/nőre emelkedjen. A terv olyan ösztönzőket tartalmazott, mint az adócsökkentés, a kedvező lakáshitelek, valamint a gyermekes családok foglalkoztatási támogatása.⁴¹

A 20. században Törökország népessége jelentősen gyarapodott. Az elmúlt években azonban az ütem, ahogy említettük, fokozatosan lelassult. Ehhez a tendenciához olyan tényezők járultak hozzá, mint az urbanizációs folyamat, valamint az iparosodás és városiasabb életmód felé való elmozdulás. Ahogy az emberek vidékről a városokba költöznek, a változó társadalmi és gazdasági feltételekből kifolyólag gyakran kisebb családokat alapítanak. Emellett a nők köz- és felsőoktatásban való részvétele és tudatosságuk növekedése, valamint a családtervezési szolgáltatásokhoz való jobb hozzáférés szintén szerepet játszik a születési arányszám csökkenéséhez. Fontos azonban megjegyezni, hogy a lassuló népességnövekedés ellenére Törökország össznépessége tovább növekszik a korábbi magas születési arányokból eredő demográfiai lendület miatt.

³⁵ HÜRRİYET DAILY NEWS 2023b.

³⁶ HÜRRİYET DAILY NEWS 2023a.

³⁷ COUNTRY-DATA é. n.

³⁸ YÜCESAHIN et al. 2016.

³⁹ UNALAN 1997.

⁴⁰ CETINGÜLEC 2015.

⁴¹ YÜCESAHIN et al. 2016.

IRAK

Az elmúlt évtizedek iraki konfliktusai ellenére – amelyek mind a halálozási arány növekedését, mind a lakosság elvándorlását eredményezték – a közel-keleti ország népessége folyamatos növekedésben van. Irakban a demográfiai helyzet paradox, ugyanis a háborúk nem csökkentették, hanem inkább növelték a lakosság számát. 1950-ben a lakosságszám nem sokkal haladta meg az 5 milliót, míg mára a nem hivatalos adatok szerint eléri a 45 millió főt (a legutóbbi hivatalos adatok szerint 41,2 millió főt).⁴² A számok e dinamikus emelkedését az egy nőre eső termékenységi ráta (jelenleg 3,588) növekedése és a csecsemőhalandóság visszaesése okozza. A jelenlegi előrejelzések szerint az ország lakossága az évszázad hátralévő részében tovább fog növekedni, és 2085 végére meghaladja a 100 millió főt.⁴³ Ami még megdöbbentőbb, hogy a fiatalok lélekszáma extrém módon növekszik, és a 15 év alattiak aránya eléri a 40%-ot.⁴⁴ Irakot jelenleg évi 2,27%-os növekedési ráta jellemzi, 71 éves várható élettartammal⁴⁵, és lakossága évente megközelítőleg 1 millió fővel bővül.

4. Táblázat: A növekedési ráta alakulása Irakban (2019-2022)

Év	Növekedési ráta
2019	2,39%
2020	2,29%
2021	2,21%
2022	2,27%

Forrás: MACROTRENDS 2023b; Saját összeállítás.

Érdekesség, hogy a kurdisztáni régió népességnövekedési üteme alacsonyabb, mint Irak többi részén. A Kurdisztáni Regionális Kormány (KRG) statisztikai hivatala által közölt adatok szerint 2020-ban a régió lakossága 6 171 000 fő volt. Az adatok szerint ez a szám 2040-re eléri a 8,8 milliót, ami az iraki átlagnál jóval lassabb ütemet mutat.⁴⁶

Máhir al-Fatlavi, szociális ügyekkel foglalkozó kutató szerint az iraki tendenciák rendkívül veszélyesek, különösen azért, mert az egymást követő kormányok a krízis kezelését illetően nem vezettek be gyakorlatokat és tanulmányokat sem készítettek, továbbá az embereket az ország fejlesztése érdekében (pl. munkaerő-többlet kihasználása) sem vetették be.⁴⁷ A hatalmas kőolajtartalékok ellenére Irak gazdasági körülményei rosszak, példának okán a

⁴² WORLD POPULATION REVIEW 2023b.

⁴³ WORLD POPULATION REVIEW 2023b.

⁴⁴ TRAVERS 2022.

⁴⁵ MACROTRENDS 2023a.

⁴⁶ TRAVERS 2022.

⁴⁷ THE NEW ARAB 2023.

munkanélküliség 15,5 százalékos volt tavaly.⁴⁸ Pedig egy korábbi miniszter szerint az emelkedő lakosságszám felgyorsítja a diverzifikáltabb gazdasági rendszer kialakításának szükségességét az olajra támaszkodó Irakban. Mazhar Mohammed Szálih, a korábbi miniszterelnök, Musztafa al-Kázimi egykori pénzügyi tanácsadója egy új „társadalmi piac” kialakítását szorgalmazta az olajfüggőség csökkentése és a beruházások fellendítése érdekében olyan kulcsfontosságú ágazatokban, mint a gyártás, a mezőgazdaság, a turizmus, valamint a szolgáltatási területek. Azonban a tapasztalatok azt mutatják, hogy az efféle reformok rendre elmaradnak Irakban, amely hozzáállás hosszú távon még súlyos problémákat idézhet elő.⁴⁹ Ami a lehetséges megoldást illeti, az ENSZ koordinátora nemrégiben kifejtette az Arab Tanács Népesedési és Fejlesztési Konferenciáján, hogy ha kizárólag az iraki népességnövekedési ütemre összpontosítanak, az kontraproduktív intézkedésekhez és az emberi jogok eróziójához vezethet. Az egyének – különösen a nők – családtervezési szolgáltatásokhoz való hozzáféréseinek biztosítása elősegítheti a termékenység csökkenését és a gazdasági és társadalmi fejlődés felgyorsítását.⁵⁰

SZAÚD-ARÁBIA

A magasabb várható élettartam (75,69 év⁵¹) és az alacsonyabb születési ráta, valamint a jóléti berendezkedés miatt Szaúd-Arábia más típusú kihívásokkal szembesül, mint Irak vagy Egyiptom. A Szaúd-Arábiai Királyság lakossága hivatalosan 32,2 millió fő, de az előrejelzések szerint 2030-ban 39, 2050-ben pedig már 45 millió lakosa lesz.⁵² Jelenlegi becsült népességnövekedési rátája 1,48%, ami az elmúlt éveket tekintve emelkedő tendenciát mutat. Ami a nemek arányát illeti, 2020-ban 137,1 férfi jutott 100 nőre, tekintettel arra, hogy a külföldi férfi munkaerő nagy része családja nélkül él az országban. A szaúdi állampolgárok a Királyság teljes lakosságának 58,4 százalékát, míg a külföldiek az összlakosság 41,6 százalékát teszik ki. A férfiak a lakosság 61,2 százalékát, míg a nők a 38,8 százalékát alkotják a Királyságban.⁵³

5. Táblázat: A növekedési ráta alakulása Szaúd-Arábiában (2019-2022)

Év	Növekedési ráta
2019	0,47%
2020	0,13%
2021	1,28%
2022	1,48%

⁴⁸ O'NEILL 2023d.

⁴⁹ ARAB NEWS 2021.

⁵⁰ OCHA 2023.

⁵¹ Macrotrends 2023

⁵² UNICEF 2019; ABUEISH 2023.

⁵³ FANACK 2020; ABUEISH 2023.

Forrás: MACROTRENDS 2023c; Saját összeállítás.

A szaúd-arábiai népességre vonatkozó adatok az 1960-es évek eleje óta fokozatosan csökkenő népességgyarapodást mutattak, habár az elmúlt években újfent emelkedés tapasztalható. Ahogy már említettük, Szaúd-Arábia egy olyan sajátos helyzetbe került, hogy populációjának fokozatos elöregedésével kell szembenéznie, habár helyzete annyiban különbözik Iránétól, hogy népességnövekedési rátája újfent emelkedő tendenciát mutat. Azonban ez sem feltétlenül pozitív fejlemény, mivel a lakosságszám folyamatos növekedése, még ha mérsékelt is, negatív hatással lehet a gazdaság teljesítményére, főként akkor, ha az ország túlzott mértékben támaszkodik egy adott szektorra (olajipar). Szakértők szerint fontos lenne olyan utakat és politikákat találni, amelyek csökkentik a termékenységet, növelik a népesség termelékenységét és fokozzák a gazdasági növekedést.⁵⁴

Fontos fejlemény, hogy 2022-ben népszámlálásra került sor Szaúd-Arábiában, mely során kiderült, hogy a szaúdiak 63 százaléka 30 év alatti. A Királyság Statisztikai Hatósága (GASTAT) szerint a teljes lakosság átlagéletkora mindössze 29 év.⁵⁵ A Strategic Gears tanulmánya szerint a szaúdi termékenységi ráta 1960-ban érte el a csúcst, 7,2 százalékkal, de azóta ez a szám jelentősen visszaesett. E csökkenéshez egyértelműen hozzájárulhatott a nők fokozottabb részvétele a szaúdi munkaerőpiacon – ami jelenleg 33,4 százalék, szemben a 10 évvel ezelőtti 15 százalékkal.⁵⁶ Ezen felül további mozgatórugóként lehet tekinteni a nők felsőoktatási képzéseken való nagyobb arányú részvételére is. Ezzel összefüggésben elmondható, hogy a családdal kapcsolatos társadalmi normák is átalakulóban vannak, és az átlagos szaúdi család méretének kismértékű, de következetes zsugorodásának lehetünk tanúi (egy átlagos háztartást jelenleg 5,8 fő alkot, szemben az 1990-es évek elején tapasztalt 6,6 fővel).⁵⁷

ÖSSZEGRÉS

Megállapítható, hogy a népességnövekedés általános üteme a vizsgált országok többségében csökkenő tendenciát mutat az elmúlt években. Ezen általános tendencia azonban nem azt jelenti, hogy a lakosságszám stagnál, sőt, példának okán, ha Egyiptom 2021-es 1,66%-os növekedési rátájával számolunk, akkor évente több mint 1 700 000 fővel növekszik az ország lakossága, ami néhány évtizeden belül súlyos következményeket vonhat maga után. A kihívások közé tartozik az infrastruktúra, az egészségügyi rendszerek, az oktatás és a foglalkoztatási lehetőségek terheltsége. Hasonlóképpen, Irak is efféle problémákkal küzd, mivel a népességnövekedés súlyosbítja a már meglévő kríziseket, például a politikai instabilitást, a gazdasági egyenlőtlenségeket és a társadalmi feszültséget. Egyiptomtól és Iraktól mindenképpen különbözik Törökország helyzete, ahol az előrejelzések szerint

⁵⁴ ALBATEL & ARABIA 2005.

⁵⁵ ABUEISH 2023.

⁵⁶ CONSULTANCY-ME 2023.

⁵⁷ CONSULTANCY-ME 2023.

néhány évtizeden belül egy csökkenő tendencia veszi majd kezdetét a népesség alakulásában, habár a jelenlegi kormány mindent elkövet annak érdekében, hogy ennek az ellenkezője valósuljon meg. Másrészt Irán és Szaúd-Arábia külön kategóriát képvisel a vizsgált országokat tekintve. Az előrejelzések szerint ezek az államok a következő évtizedekben egy olyan demográfiai átalakuláson mennek majd keresztül, amely a népesség előregedését eredményezi majd. Ez a demográfiai változás sajátos kihívásokkal jár, beleértve az egészségügyi rendszerekre nehezedő terhek fokozódását, a munkaerőpiacok változásait, valamint a szociális jóléti politikák kiigazításának szükségességét az idősödő népesség támogatása érdekében.

Összességében véve a népességnövekedés problémája vegyes képet mutat a térségben, eltérő kihívásokkal és pályákkal a különböző országokban. E komplexitások felismerésével és proaktív intézkedések végrehajtásával a politikai döntéshozók még időben reagálhatnak a kihívásokra, elősegíthetnék a társadalmi-gazdasági fejlődést, és javíthatnák a lakosságuk általános jólétét, azonban az eddigi tapasztalatok nem ezt a jövőképet vetítik előre.

IRODALOMJEGYZÉK

- ABUEISH, Tamara (2023): *GASTAT: 63 percent of Saudis under the age of 30*. Al Arabiya News, 2023. május 31. Forrás: <https://english.alarabiya.net/News/saudi-arabia/2023/05/31/GASTAT-63-percent-of-Saudis-under-the-age-of-30> (Megtekintve: 2023.06.02.)
- ADAMSON, Peter (2016): *Philosophy in the Islamic World: A history of philosophy without any gaps*, Volume 3. Oxford: Oxford University Press.
- AHMED, Sara (2022): *CAPMAS: Egypt's Population Surges by 1.6 M in 2022*. Egyptian Streets, 2022. december 29. Forrás: <https://egyptianstreets.com/2022/12/29/capmas-egypts-population-surges-by-1-6-m-in-2022/> (Megtekintve: 2023.06.02.)
- AGHAJANIAN, Akbar & MERHYAR Amir H. (1999): Fertility, Contraceptive Use and Family Planning Program Activity in the Islamic Republic of Iran. *International Family Planning Perspectives*, Vol. 25, No. 2. 98-102.
- ALBATEL, A. H. & ARABIA. S. (2005): *Population Growth and Economic Development in Saudi Arabia*. Semantic Scholar. Forrás: <https://www.semanticscholar.org/paper/Population-Growth-and-Economic-Development-in-Saudi-Albatel-Arabia/d7e316224e03e15375dcd649169f161b18dc371e> (Megtekintve: 2023.06.03.)
- AL-KARADÁVI, Júszuf (2023): *الحامل والمرض في رمضان* [Terhes és szoptató nők Ramadán idején]. Al-qaradawi.net, 2023. március 29. Forrás: <https://www.al-qaradawi.net/node/3742> (Megtekintve: 2023.05.30.)
- ARAB NEWS (2021): *World's fastest population growth demands new economic order in Iraq, says adviser*. Arab News, 2021. június 28. Forrás: <https://www.arabnews.com/node/1884591/business-economy> (Megtekintve: 2023.06.04.)
- ATIGHETCHI, D. (1994): The position of Islamic tradition on contraception. *Med Law*. 1994;13(7-8):717-25.
- Baderin, Mashood A. (2021): *Family law*. In *Islamic Law: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford Academic.
- BBC (2009a): *Contraception*. BBC, 2009. szeptember 07. Forrás: <https://www.bbc.co.uk/religion/religions/islam/islamethics/contraception.shtml> (Megtekintve: 2023.06.01.)
- BBC (2009): *Abortion*. BBC, 2009. szeptember 07. Forrás: https://www.bbc.co.uk/religion/religions/islam/islamethics/abortion_1.shtml (Megtekintve: 2023.06.11.)

BBC ARABIC (2021): "بعد عشرة أعوام: كيف تبدو الصورة في بلدان "الربيع العربي"؟" [Tíz évvel később: Hogyan néz ki a kép az „arab tavasz” országában?] Forrás: <https://www.bbc.com/arabic/interactivity-55523791> (Megtekintve: 2022.06.05.)

BIZAER, Maysam (2022): *What Iran’s emerging demographic “tsunami” means for Tebran*. MEI, 2022. augusztus 25. Forrás: <https://www.mei.edu/publications/what-irans-emerging-demographic-tsunami-means-tehran> (Megtekintve: 2023.06.03.)

BLAIR, David (2015): *Iran’s rulers urge a baby boom to double population by 2050*. The Telegraph, 2015. július 30. Forrás: <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/iran/11768334/Irans-rulers-urge-a-baby-boom-to-double-population-by-2050.html> (Megtekintve: 2023.06.02.)

CETINGULEC, Tulay (2015): *Turkey’s baby boom sends many children into state care*. Al-Monitor, 2015. augusztus 13. Forrás: <https://www.al-monitor.com/originals/2015/08/turkey-foster-care-children-erdogans-call-to-have-three-kid.html> (Megtekintve: 2023.06.04.)

COUNTRY-DATA (é. n.): *Turkey*. Forrás: <http://www.country-data.com/cgi-bin/query/r-13937.html> (Megtekintve: 2023.06.04.)

Read more: <https://www.al-monitor.com/originals/2015/08/turkey-foster-care-children-erdogans-call-to-have-three-kid.html#ixzz83JAoZ79z>

CLAWSON, Patrick (2009): *Demography in the Middle East: Population Growth Slowing, Women’s Situation Unresolved*. The Washington Institute for Near East Policy, 2009. március 16. Forrás: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/demography-middle-east-population-growth-slowing-womens-situation-unresolved> (Megtekintve: 2023.06.02.)

CONSULTANCY-ME (2023): *Saudi Arabia’s demographic transition calls for policy response*. Consultancy-me, 2023. január 17. Forrás: <https://www.consultancy-me.com/news/5596/saudi-arabias-demographic-transition-calls-for-policy-response> (Megtekintve: 2023.06.04.)

EL SAWY, Nada (2022): *Egypt’s population grows by a million in 221 days*. The National News, 2022. október 02. Forrás: https://www.thenationalnews.com/mena/egypt/2022/10/02/egypts-population-grows-by-a-million-in-221-days/?outputType=amp&utm_source=paid+google&utm_medium=paidsearch&utm_campaign=mena+always+on&utm_term=&gclid=Cj0KCCQiA4uCcBhDdARIsAH5jyUIP2-7mr_20vSxEcb2rcHr3Khb5RRa3vD6rwZvgqdVYkALPKrTRyrEaAiW-EALw_wcB (Megtekintve: 2023.06.03.)

EUROSTAT (2021): *EU’s median age increased to 44.1 years in 2021*. Forrás: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20220228-1> (Megtekintve: 2023.06.03.)

FANACK (2020): *سكان المملكة العربية السعودية* [A Szaúd-Arábiai Királyság lakossága]. Fanack, 2020. augusztus 11. Forrás: <https://fanack.com/ar/saudi-arabia/population-of-saudi-arabia/> (Megtekintve: 2023.06.04.)

HÜRRIYET DAILY NEWS (2023a): *Türkiye's population hits new high, over 85 million: TÜİK*. *Hürriyet Daily News*, 2023. február 07. Forrás: <https://www.hurriyetaidailynews.com/turkiyes-population-hits-new-high-over-85-million-tuik-180665> (Megtekintve: 2023.06.02.)

HÜRRIYET DAILY NEWS (2023b): *Life expectancy for Turkish citizens decreases to 77.7 years*. *Hürriyet Daily News*, 2023. április 27. Forrás: <https://www.hurriyetaidailynews.com/life-expectancy-for-turkish-citizens-decreases-to-77-7-years-182672> (Megtekintve: 2023.06.02.)

KARASAPAN, Omer & SHAH, Sajjad (2018): *Egypt's population: Boom then bust?* *Brookings*, 2018. május 22. Forrás: <https://www.brookings.edu/blog/future-development/2018/05/22/egypts-population-boom-then-bust/> (Megtekintve: 2023.06.03.)

MACROTRENDS (2023a): *Iraq Life Expectancy 1950-2023*. Forrás: <https://www.macrotrends.net/countries/IRQ/iraq/life-expectancy> (Megtekintve: 2023.06.02.)

MACROTRENDS (2023b): *Iraq Population Growth Rate 1950-2023*. Forrás: <https://www.macrotrends.net/countries/IRQ/iraq/population-growth-rate> (Megtekintve: 2023.06.02.)

MACROTRENDS (2023c): *Saudi Arabia Population Growth Rate 1950-2023*. Forrás: <https://www.macrotrends.net/countries/SAU/saudi-arabia/population-growth-rate> (Megtekintve: 2023.06.02.)

MEDURI, Damian (2017): *Population Growth and Migration: The Challenge of Resource Scarcity*. *Australian Institute of International Affairs*, 2017. október 07. Forrás: <https://www.internationalaffairs.org.au/resource/population-growth-migration-challenge-resource-scarcity/> (Megtekintve: 2023.06.06.)

SIMON, Róbert (1997): *A Korán Világa*. Budapest: Helikon Kiadó.

OCHA (2023): *UN Resident Coordinator's speech at the opening of the Arab Council for Population and Development Conference in Baghdad, Iraq* [EN/AR/KU]. Forrás: <https://reliefweb.int/report/iraq/un-resident-coordinators-speech-opening-arab-council-population-and-development-conference-baghdad-iraq-enarku> (Megtekintve: 2023.06.04.)

O'NEILL, Aaron (2023a): *Egypt: Population growth from 2011 to 2021*. *Statista*, 2023. május 12. Forrás: <https://www.statista.com/statistics/377291/population-growth-in-egypt/> (Megtekintve: 2023.06.02.)

- O'NEILL, Aaron (2023b): *Iran: Population growth from 2011 to 2021*. Statista, 2023. május 12. Forrás: <https://www.statista.com/statistics/294108/iran-population-growth/> (Megtekintve: 2023.06.02.)
- O'NEILL, Aaron (2023c): *Turkey: Population growth from 2011 to 2021*. Statista, 2023. május 12. Forrás: <https://www.statista.com/statistics/255454/-population-growth-in-turkey/> (Megtekintve: 2023.06.02.)
- O'NEILL, Aaron (2023d): *Unemployment rate in Iraq 2022*. Statista, 2023. május 12. Forrás: <https://www.statista.com/statistics/327328/unemployment-rate-in-iraq/> (Megtekintve: 2023.06.02.)
- STATISTICS TIMES (2021): *Population of Iraq*. Forrás: <https://statisticstimes.com/demographics/country/iraq-population.php> (Megtekintve: 2023.06.05.)
- SZAJJID, Iszrá (2021): "الإنجاب جهاد.. لماذا تسعى إيران لمضاعفة سكانها؟" [A szaporodás dzsihad... Miért igyekszik Irán megduplázni lakosságát? Noonpost, 2021. december 14. Forrás: <https://www.noonpost.com/content/42570> (Megtekintve: 2023.05.31.)
- THE NEW ARAB (2023): *Iraq population set to exceed 43 million by end of 2023*. The New Arab, 2023. május 20. Forrás: <https://www.newarab.com/news/iraq-population-set-exceed-43-million-end-2023> (Megtekintve: 2023.06.04.)
- TRAVERS, Alannah (2022): *Iraq's population hits highest level yet: planning ministry*. Rudaw, 2022. január 04. Forrás: <https://www.rudaw.net/english/middleeast/iraq/040120221> (Megtekintve: 2023.06.03.)
- UNALAN, T. (1997): Turkey's population at the beginning of the 21st century. *Nufusbil Derg.* 1997;19:57-72.
- UNICEF (2019): *Saudi Arabia*. Forrás: <https://www.unicef.org/mena/media/4236/file> (Megtekintve: 2023.06.03.)
- UNITED NATIONS (2022): *World population to reach 8 billion this year, as growth rate slows*. Un News, 2022. július 11. Forrás: <https://news.un.org/en/story/2022/07/1122272> (Megtekintve: 2023.06.04.)
- WALKER, Paul E. (1998): *al-Razī, Abu Bakr Muhammad ibn Zakariyya (d. 925)*. In Craig, Edward (ed.): *Routledge Encyclopedia of Philosophy*. Routledge.
- WORLD ECONOMIC FORUM (2018): *The world's fastest-growing populations are in the Middle East and Africa. Here's why*. Weforum, 2018. május 03. Forrás: <https://www.weforum.org/agenda/2018/05/why-the-world-s-fastest-growing-populations-are-in-the-middle-east-and-africa/> (Megtekintve: 2023.06.02.)

WORLDDATA (é. n.a): *Population growth in Egypt*. Forrás: <https://www.worlddata.info/africa/egypt/populationgrowth.php> (Megtekintve: 2023.06.03.)

WORLDDATA (é. n.b): *Population growth in Iran*. Forrás: <https://www.worlddata.info/asia/iran/populationgrowth.php> (Megtekintve: 2023.06.03.)

WORLDMETER (2023): *Countries in the world by population (2023)*. Forrás: <https://www.worldometers.info/world-population/population-by-country/> (Megtekintve: 2023.06.03.)

WORLDMETER (é. n.a): *Turkey Population*. Forrás: <https://www.worldometers.info/world-population/turkey-population/> (Megtekintve: 2023.06.02.)

WORLDMETER (é. n.b): *Saudi Arabia Population*. Forrás: <https://www.worldometers.info/world-population/saudi-arabia-population/> (Megtekintve: 2023.06.02.)

WORLD POPULATION REVIEW (2023a): *The Middle East Population 2023*. Forrás: <https://worldpopulationreview.com/continents/the-middle-east-population> (Megtekintve: 2023.06.02.)

WORLD POPULATION REVIEW (2023b): *Iraq Population 2023*. Forrás: <https://worldpopulationreview.com/countries/iraq-population> (Megtekintve: 2023.06.02.)

YOUTH POLICY: (é. n.): *Middle East and North Africa: Youth facts*. Forrás: <https://www.youthpolicy.org/mappings/regionalyouthscenes/mena/facts/#:~:text=In%20the%20Arab%20countries%E2%80%99%20populations%2C%20young%20people%20are,years%20compared%20to%20a%20global%20average%20of%2028> (Megtekintve: 2023.06.02.)

YÜCESAHİN, Murat M. – ADALI, Tugba & TÜRKYILMAZ, Ahmet Sinan (2016): *Population Policies in Turkey and Demographic Changes on a Social Map*. *Border Crossing* 6(2):240-266. DOI:10.33182/bc.v6i2.493

HORIZONT ELEMZÉSEK

A Migrációkutató Intézet elektronikus kiadványsorozata

Kiadó: **Migrációkutató Intézet**

Szerkesztés és tördelés: Györgyi Dominika Zita

Lektorálta: Dr. Pénzváltó Nikolett

Borítókép: shutterstock.com

A kiadó elérhetősége: H-1518 Budapest, Pf. 155

Tel.: +36 1 372 0191

E-mail: info@migraciokutato.hu

Az elemzés és annak következtetései kizárólag a szerző magánvéleményét tükrözik, és nem tekinthetők a Migrációkutató Intézet álláspontjának.

© Tárík Mészár, 2023

© Migrációkutató Intézet, 2023

ISSN 2677-1780